

▲ 1836-ban egy osztrák művész, a kor talán legelismertebb portréfestője, Friedrich von Amerling (1803–1887) is megfestette Széchenyit. Az egész alakos képmás a hivatalos portrétípus modelje lett. Amellett, hogy számos festmény- és grafikamásolata született, meghatározó volt a későbbi reprezentatív képmások szempontjából is. A művész mintegy ezer képet elérő életművében sem nagyon találunk hasonlót, a két évvel korábban, 1834-ben készült I. Ferenc-portré az, amely leginkább rokonítható a gróféval. A jól ismert, ülő uralkodó-

képmás helyett itt egy monumentális épület bejáratánál, balusztrádos lépcsőfeljáró előtt áll egyenruhában. A gróf kissé színpadias beállításban jobbjával egy vörös drapéria előtt álló mellvédre támaszkodik, balját csipőjére támasztja. A beállítás, valamint a kompozíció egyéb részletei csaknem a 19. század végéig kötelező kellékei lettek és maradtak a hivatalos, reprezentatív portréknak, mi több, a század második felében a fotográfia is átvette ezeket a kellékeket, és hasonló környezetbe, díszletek közé állította a lefényképezendő személyeket.

BASICS BEATRIX

SZÉCHENYI KÉPEI

A képek mai életünkre jellemző túláradó világában különösen érdekes lehet számunkra, hogyan is néztek ki korábbi korok jelesei. Végigtekintve a magyar történelmen, megállapítható, hogy a legtöbb egykorú ábrázolás – a fotókorszak előtt – Széchenyi Istvánról született. Ezeknek azonban csak egy része eredeti alkotás, nem ritkán egy-egy sikeres kép-

típust ismételtek. Azt talán túlzás lenne állítanunk, hogy másoltak, de kevés változtatással alakították ki az újabb ábrázolást. Friedrich von Amerling 1836-ban készült festménye volt a legnagyobb hatással más művészekre, nemcsak több olajkép-, de grafikaváltozata is született. Ily módon az ábrázolások száma nagy, ám ehhez képest kevésbé változatosak.

▶ Széchenyi nemegyszer kinyilvánította véleményét saját ábrázolásairól. Amikor Bihar vármegye 1835. évi közgyűlése döntést hozott, hogy megrendeli képmását, válaszában így fogalmazott: „*Tekintetes Rendek, tán czélirányosb volna, valamelly más érdemes hazafinak választani személyét, ki magasb polczon áll mint én; 's nem engem, kiben, egyenesen megvallva, csak az a' kis lélek ér tán valamit, mellyet festeni nem lehet, de kinek sárgás ránczteli képe, és soványka törődött teste képnek sehogy se való.*”

És ha már képmásának elkészítéséről lebeszélni nem tudta a vármegyeieket, megkönnyítette a dolgukat azzal, hogy festőt ajánlott számukra: „*Pest volna tehát a hely, hol a festés végbe mehetne, mi az által lesz teljesíthető, hogy valami, mondhatni igen szerencsés »Véletlen« csak kevéssel ez előtt hozott egy igen derék 's ügyes festőt e hazai központba. Neve »Barabás Miklós« – szülő földje »Erdély«, mintája »Olasz Ország« remekei, mellyekkel lelkesen 's gyakorlatilag jól összebarátkozott. Ajánlhatom, 's jót merek állni, hogy a Tekintetes Rendek – parancsoljanak csak véle – minden esetre – ha nem is egy különös s szép arczu 's szép testü embernek fogják birni mását, ez okvetlen talpra esett munka leend, a Tekintetes Rendek palotáját mint kép elrűtítni nem fogja, 's mi még ezen tekintetekhez is járul: a Tekintetes Rendek midőn Széchenyi Istvánt megbecsülik, 's ha lehet a hűségnek még erősb lánczaival kötik magukhoz, Barabás Miklós képirót, hazánkfíát is gyámolítják, elősegítik. Az érintett igen becses 's ritka ügyességgel bírő festőnek lakja Pesten, Nákó-ház Rak-piacz.*”

Ezen ajánlás megírásakor a gróf által oly nagyra becsült Barabás Miklós (1810–1898) mindössze 26 éves volt, de már aka-

démiai tag, az akadémikusok portrégalériájának felkért készítője, egyéb megbízások mellett. A kép el is készült, és Barabás 400 ezüstforintot kapott érte.

Az 1836-os év különösen jelentős volt Széchenyi számára, ez évben házasodott, meglehetősen későn, 44 évesen. S mint olvashattuk, nem volt túl jó véleménnyel saját külsejéről. Barabás festménye ovális alakú derékkép, a háttérben az ég kékje előtt felhők látszanak. A gróf díszmagyart visel, kitüntetései mellett. Ennyi, ami

esetleg elvonhatja figyelmünket arcáról, amely a legkevésbé sem „sárgás és ránczteli”, Barabás nem is festett volna ilyet. Kiváló mestere volt a biedermeier arcképfestésnek, amely a legjelentősebb ábrázoltat is igyekezett hétköznapi ismerősként bemutatni, vonzó tulajdonságait hangsúlyozva, teljességgel mellőzve a korábbi korok hősies, elérhetetlenül távoli és épp ezért idegennek ható képmásstílusát. Ez a viszonylag korai portré mintát is jelentett a későbbi ábrázolásokhoz.

▶ Széchenyi 1818–19-ben hosszú utazást tett, bejárta az Égei-tenger vidékét, az Oszmán Birodalom görög és kis-ázsiai tartományait. Erre az utazásra elkísérte Johann Nepomuk Ender (1793–1854) osztrák festő, aki 27 akvarellt készített a hosszú út során. A 17. század második felétől a vasút elterjedéséig, a 19. század közepéig divatos Grand Tour volt ez az utazás, elsősorban az angol nemesség gyakorolta és terjesztette el a műfajt, de szerte Európában sokan megszervezték a maguk „nagy utazását”, ha volt hozzá elég pénzük. A célpont elsősorban Róma volt, de sokan folytatták Nápoly, Herculaneum és Pompeji meglátogatásával az útjukat. Mások az Oszmán Birodalomhoz tartozó görög földön tanulmányozták a klasszikus antikvitást. Hogy milyenek voltak e tehető utazó ifjak? Olyanok, mint Széchenyi István Ender vízfestményén. Magas kalap, fekete, csokorba kötött muszlin nyakbavaló, köpeny, s puska a vállon. A kalap alól kibukkanó csigás fekete fürtök, nagy szemek, az ifjonti ártatlanság és persze kíváncsiság arckifejezése – a Grand Tour főszereplőjének mintapéldája.

▶ 1836-ban készült Schoefft József Ágoston (1809–1888) műve, a világot utazó „képíró”-é, akinek családi mesterségéről utcát neveztek el a pesti belvárosban, aki Amerikában indiánokat, Indiában dúsgazdag maharadzsat festett, beutazta a világot, és mindenhol gyorsan híressé és kedvelté vált. Józseffel csak abban az évben élt Pesten, amikor a gróft megfestette, előzőleg Bécsben és Bukarestben tartózkodott, majd Pestet elhagyva megkezdte az egész életét betöltő utazásokat. A csaknem egész alakos kép mutat némi rokonságot Barabásával, de annak szelíd biedermeier hangulatát Schoefftnél egy izgalmasabb világ váltja fel. A gróf egy sziklán ül, mögötte hatalmas, vad küllemű, töredezett szirt, az égen a sötét felhők akár a szentek nimbusza övezik Széchenyi fejét, a háttérben a Duna látható a Vaskapu tájékán. A romantika elképzelései szerint a hőst illet ilyenformán, szinte emberfeletti teljesítményének attribútumaival bemutatni.

▶ Moritz Michael Daffinger (1790–1849) és Josef Kriehuber (1800–1876) osztrák szerzőpáros 1848-as litográfiája mintha Ender ifjúkori képmását ismételné. A mente, a kivillanó ing, a vállon átvetett prémes köpeny már a politikai arisztokrata viselete, de az az erély és öntudat, ahogy a derékkép főszereplője ránk tekint, egyedülálló a századközép ábrázolásai között. Koránál kissé fiatalabbnak is tűnik ettől a lendülettől, amely a portrét jellemzi.

▲ 1849 után jó ideig nem készül Széchenyi-portré, érthető módon. Később, amikor néhány portréfelkérés érkezett, a gróf azzal utasította el ezeket, hogy vegyék csak elő korábbi képmásait,

és „öregítsék meg”. Ezt tette Jakobey Károly (1825–1891) is, aki három arcképet készített Széchenyi halála évében Eybl 1842-es litográfiája alapján – s valóban kissé megöregítette Széchenyit.

▲ A Magyar Nemzeti Múzeum falképeinek programját 1866-ban tette közzé Lotz Károly és Than Mór. A mennyezetképek 1875-re készültek el, majd ezt követően Than frízének jelenetei, amelyek közül már kortárs történelmi-művelődéstörténeti jelenet az utolsó falkép. A téma meglehetősen kényes, nem véletlenül változott többször is a megformálása. A még élő kortársakat bemutató kép számos utalást tartalmaz: egyszerre emlékezés és tiszteletadás 1848–49 eseményeinek, ugyanakkor egyfajta kísérlet a néhány évvel korábban történtek értelmezésére is. Az eredeti programban ugyanis még nem szerepelt a kiegészítést „eszményesítő” Deák Ferenc alakja.

Három csoportban jelennek meg a szereplők. Középen Széchenyi István ül, térdén a Lánchíd tervrajza kiterítve, öltözéke az Amerling-portré viseletével azonos. Jobbra Batthyány, mögötte a szabadságharc tábornokai, Damjanich, Kiss Ernő; balra a háttal álló Kossuth. A falkép tere kitágul, mélységet kap; a balusztrád mögött gyülekező nép élén Than Mór ónodi országgyűlést ábrázoló akvarelljének Rákócziájával csaknem azonos, hosszú fűrtű, bajszos férfi áll. A hozzájuk beszédet intéző Kossuth alakja hátulnézetben, mellette Petőfi oldalnézetből, inkább csak fél alakban látható.

Az előtér két csoportját úgy formálta Than, hogy Széchenyi középen helyezkedik el, vitathatatlanul fő-

szereplőként, szorosan mellette egy karosszékben Deák ül, jelentősége Széchenyiéhez hasonló. Mögöttük Batthyány Lajos áll, kezében a vértanúságára utaló pálmaággal, a tábornokok közül csak Damjanich látható, mellette Perényi Zsigmond és Eötvös József, aki ugyan tagja volt az 1848-as első magyar kabinetnek, de a falképek tervét elfogadó kultuszminiszter is egyben.

▶ Than Mór eredeti vázlatja, melyben még nem szerepelt Deák Ferenc alakja. A szépiarajz vázlaton három csoportban jelennek meg a szereplők. Középen Széchenyi István ül, attribútumai számosabbak, mint a freskón. Balra Batthyány, mögötte a

szabadságharc tábornokai, Damjanich, Kiss Ernő; jobbra a háttal álló Kossuth, a toborzóbeszéd hallgatóságának alakjaival, bár a kezében tartott irattekercs és öltözéke az ötvenes évek emigrációs fotóinak Kossuthját idézik.